

PRAVEDNOST BEZ ZAKONA PREMA GALAČANIMA 3,1-14.

Dragutin Matak

Dr. Dragutin Matak je doktorirao na Sveučilištu Andrews, u SAD, a sada je dekan Adventističkog teološkog fakulteta u Maruševcu.

SAŽETAK:

Pravednost bez zakona prema Galačanima 3,1-14.

Na temelju ranijeg iskustva Galačani moraju jasno razlučiti između dva niza suprotnih koncepata: (1) djela i slušanja; (2) zakona i vjere; i (3) duha i tijela. Judaisti su tvrdili kako je Abrahamova vjera u neku ruku dobro djelo koje ga je spasilo. Prema Pavlu vjera je ponajprije odnos povjerenja koji je temelj poslušnosti. Slijede tri argumenta kojima Pavao dokazuje kako se nije moguće opravdati zakonom: (1) teoretski, još bi se i moglo opravdati držanjem zakona, Pavao implicira na osnovi Lev 18,5, ali, potrebna je apsolutna poslušnost - što je nemoguće; (2) Pismo potvrđuje "da će pravedni od vjere živjeti" (Hab 2,4; i (3) opravdanje vjerom i opravdanje zakonom dva su međusobno isključiva načela. Zakon donosi osudu dok vjera ujedinjuje s Kristom i Duhom.

U prva dva poglavlja Poslanice Galačanima Pavao je obranio Evanđelje na osnovi svojega iskustva i apostolskog poziva. On je inzistirao na tomu da ga je Bog pozvao kako bi objavio vijest koju je primio od Isusa Krista, a ne od bilo kojeg čovjeka. Na kraju drugoga poglavlja Pavao jasno dokazuje da je temeljna narav Evanđelja milost i da nikakav kompromis ne dolazi u obzir:

"Ne prezirem milost Božju, jer ako opravdanje dolazi po Zakonu, onda je Krist uzalud umro." (Gal 2,21)

Međutim, u sljedeća dva poglavlja, namjesto autobiografskih osvrtâ, Pavao razmatra duhovno stanje samih Galačana. Uz to, apostol navodi nekoliko ključnih tekstova Staroga zavjeta koji uče o Evanđelju utemeljenu na milosti. U ovome članku razmatra se prvih 14 redaka trećega poglavlja koji sadrže tri misaone cjeeline: (1) Apel na vlastito iskustvo Galačana (3,1-5); (2) Abraha-

movi sinovi su oni koji vjeruju (3,6-9); i (3) Zakon donosi osudu (3,10-14).

Apel na vlastito iskustvo Galaćana (3,1-5)

(1) O bezumni Galaćani, tko li vas opčara?¹ Apred očima vam je Isus Krist bio oertan kao Raspeti.² (2) Ovo bih samo htio doznati od vas: jeste li primili Duha po djelima Zakona ili po vjeri u Poruku?³ (3) Tako li ste bezumi? Započeli ste u Duhu pa da sada u tijelu dovršite? (4) Zar ste toliko toga uzalud doživjeli? A kad bi doista bilo uzalud! (5) Onaj dakle koji vam daje Duha i čini među vama silna djela, čini li to zbog djelâ Zakona ili zbog vjere u Poruku? (*Duda, Fućak*)

Pavlov argument iz vlastitog iskustva Galaćana obiluje pitanjima. Postavljeno je šest pitanja prijekora (*diatrib*), što je bila uobičajena grčko-rimska retorička forma argumentacije.⁴ Takvo su dokazivanje rabili učitelji, propovjednici i pisci Pavlova vremena. Čak i početna fraza *O anoētoi Galatai* (O nerazumni Galaćani) bila je učestala kod tadašnjih govornika. Međutim, naše zanimanje ide u drugome pravcu: namjesto forme zanima nas sadržaj Pavlova argumenta.

U ovih pet redaka Pavao je dvaput nazvao Galaćane "nerazumnima" (1 i 3). Međutim, ovakav agresivni ton ophođenja otkriva Pavlovu brigu i zabrinutost za vjernike u galacijskim crkvama. Opisujući njihovu neracionalnost, Pavao se koristi izrazom *tis hymas ebaskanen* (Tko li vas opčara?).⁵ Pavao zapaža tri nepojmljiva stajališta koja su zauzeli Galaćani: (1) Spasenje djelima poništava Božju milost a smrt Isusa Krista čini nepotrebnom

1 Nekoliko čitanja, čini se pod utjecajem Gal 5,7, sadrži izraz *altheia me peithesthai* (ne slušajući istinu). Vidi Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, 26. izd.

2 U drugom čitanju nalazimo izraz *en hymin* (među vama). Isto.

3 Prijevod izraza *ex akoēs pisteōs* se donekle razlikuje od ovoga rješenja u prijevodu Duda, Fućak: Rupčić, "prihvaćanjem vjere"; Sarić, "prihvatom vjere"; Vuk, "kroz čuvenje vjere"; K.J.V., "by the hearing of faith"; N.A.S.B., "by hearing with faith"; R.S.V., "by hearing with faith"; N.I.V., "believing what you heard".

4 U pogledu literarne strukture Betzov komentar je nezaobilazno štivo. Betz je podijelio cijelu poslanicu prema Grčko-Rimskoj epistolarnoj formi u sedam dijelova: (1) Epistolarni predgovor 1,1-5; (2) uvod (*exordium*) 1,6-11; (3) nabranje činjenica (*narratio*) 1,12-2,14; (4) propozicija (*propositio*) 2,15-21; (5) dokazi (*probatio*) 3,1-4,31; (6) ekzortacija (*exhortatio*) 5,1-6,10; i (7) epistolarni pogovor. Sekcija *probatio* čini se najvažnijom jer uspostavlja kredibilitet nizom argumenata. (Vidi Betz, *Galatians*, vi-ix, str. 128-130).

5 Glagol *bashainō* (opčinjavam) upotrebljen je samo ovdje u cijelom Novom zavjetu. Među bibličarima se vodi rasprava da li je Pavao ovdje opisivao stvarne magijske moći koje su zagospodarile vjernicima ili upotrebljava ovu riječ više u figurativnom smislu. Na osnovi cjelokupnog opisa galacijskog problema druga mogućnost se čini ispravnijom. (Vidi Longenecker, *Galatians*, str. 100).

(2, 21); (2) Zbunjenost istinskim Evanđeljem što je Galaćanima tako jasno predstavljeno, "Isus Krist kao razapeti (*estaurōmenos*)⁶ je bio stavljen pred oči" (3, 1); (3) Ponašanje koje se u potpunosti suproti početnom doživljaju Krista kroz primanje Duha (3, 2-5).⁷ Pavlov argument protiv ovakvog stava Galaćana sadrži logične odgovore koji se podrazumijevaju. Budući da su Krista upoznali iskustvom vjere i Duha, tako Ga trebaju i nastaviti slijediti. Pavao ih poziva da jasno razluče između triju parova suprotnih koncepata: (1) Vršnja zakona i vjerovanja u ono što su čuli; (2) Zakona i vjere; 3. Duha i tijela.⁸

Riječ *epathete* može se prevesti s "postradati" ili "doživjeti nešto ugodno".⁹ Prema neposrednom kontekstu, čini se da je riječ o pozitivnom duhovnom iskustvu koje očito nije pomoglo Galaćanima da ne napuste izvorno Evanđelje. Usklični izraz "Ako je doista uzalud!" zapravo sadrži u sebi tračak nade da nije sve propalo. Pavao kao da očekuje da Galaćani klimajući glavom odgovore 'ne nije uzalud'.

Po prvi puta u Poslanici Galaćanima (2. r.) Pavao spominje Svetoga Duha. Od ovoga mjesta pa do kraja Poslanice on će spomenuti Svetoga Duha šesnaest puta. Očito da je doživljaj Duha u životima vjernika u Galaciji, prilikom obraćenja i kasnije, značajna realnost koju Galaćani ne cijene dovoljno i koju bi mogli zanemariti i potpuno izgubiti. Oni koji žive u Duhu vjeruju kao Abraham, proglašeni su pravednima - *sinovima* i blagoslovljeni su s Abrahamom i svim narodima.

6 "Budući da je particip *estaurōmenos* u perfektu naglasak je u značenju na raspeću kao postignutom djelu s trajnim posljedicama što se protežu u sadašnjicu... Kada je Pavao porabio izraz "Krist razapeti" on je govorio o Evanđelju (1 Kor 1,23; 2,2; također 1 Kor 1,13; 2,8; 2 Kor 13,4). Riječi "križ" i "smrt" također opisuju kršćansku kerigmu (1 Kor 1,17-18; 15,3; Gal 5,11; 6,12,14; Fil 2,8; 3,18; Kol 1,20; 2,14-15)". (Isto, str. 101)

7 Vidi Boice, *Galatians*, str. 453-454.

8 Isto, str. 454.

9 Grčki glagol *pathō* gotovo uvijek u LXX i NZ (gdje je upotrijebljen 42 puta) znači doživjeti patnju ili neko neugodno iskustvo (na primjer: Lk 22,15; 24,46; Dj 1,3; 3,18; 17,3; 1 Kor 12,26; Hb 2,18; 9,26; 1 Pt 2,20.23; 3,17). Stoga brojni komentatori (Augustin, Luther, Lightfoot, Bruce itd.) smatraju da je riječ o stradanju Evanđelja radi. Međutim, ako neposrednom kontekstu dopustimo primat pri utvrđivanju značenja teksta, onda nam se sugerira suprotno značenje. Prema Poslanici Galaćanima i djelima apostolskim Galaćani nisu imali neugodnosti izvan crkvene zajednice Evanđelja radi. U 3. i 5. retku opisano je djelovanje Svetoga Duha koji čini među njima čuda. Zbog toga, na osnovi konteksta, čini se da je ovdje riječ o pozitivnim duhovnim doživljajima za koje se čini da su uzaludni. (Vidi Longenecker, str. 104.)

Abrahamovi sinovi (3,6-9)

(6)¹⁰ Tako Abraham povjerova Bogu i uračuna mu se u pravednost. (7) Shvatite dakle: Oni od vjere, to su sinovi Abrahamovi. (8) A Pismo, predviđevši da Bog po vjeri opravdava pagane, unaprijed navijesti Abrahamu: *U tebi će blagoslovljeni biti svi narodi.* (9) Tako: oni od vjere blagoslivlju se s vjernikom Abrahamom. (*Duda, Fućak*)

Ovaj je odsjek uvod u Pavlove argumente iz Staroga zavjeta. U njemu je istaknut Božji zavjet s Abrahamom, uzorom vjere. Pavao nastoji dokazati da koncept opravdanja vjerom nije samo vijest koju je on primio božanskom objavom, niti je to nauk koji su samo Galaćani u početku prihvatili i doživjeli, već je pravednost oslanjanjem na Krista učenje Pisma, koje je Abraham doživio kao fizički i vjerski predak judejske nacije i duhovni otac svih naroda.

Pavao i njegovi protivnici mogli bi se i suglasiti oko Abrahamova istaknutog mjesta, ali oni se nisu mogli složiti što dolazi prvo, njegova vjera ili njegova poslušnost. U rabinskoj literaturi Abraham je nazvan "vrećom mirha", čovjekom koji je "savršen u svim svojim djelima" i "vjeran u iskušenjima".¹¹ Abrahamova je vjera spomenuta u Postanku 15,6 i uvijek je povezana s njegovim prihvaćanjem obreda obrezanja u Postanku 17,4-14.¹² Prema judaizmu povjerenje u Boga i poslušnost Tori bili su nerazdvojni. Pavlovi bi protivnici vjerojatno tvrdili kako je Abrahamova vjera zapravo bila dobro djelo ili poslušnost koja ga je spasila. Pavao je energično odbacivao ovakav zaključak.

Upravo zbog toga Pavao stavlja toliki naglasak na Abrahamovo opravdanje vjerom koje je bilo njegov odgovor na Božje obećanje. Da bi podupro ili podržao svoju tvrdnju Pavao citira dva starozavjetna teksta: "Abraham povjerova Jahvi, i on mu to uračuna u pravednost" (Post 15,6) i "... sva plemena na zemlji tobom će se blagoslivljati" (Post 12,3 ili 18,18). Možda je razlog zašto je Pavao udružio ova dva teksta to što su judaisti inzistirali, budući su svi narodi blagoslovljeni u Abrahamu, da vjernici u Galaciji moraju postati njegovim potomcima obrezanjem. Da bi odgovorio na ovakvo zaključivanje, Pavao je iznio ovaj argument:

¹⁰ Oспорavajući sve što je židovsko Marcion je izostavio retke 6-9.

¹¹ Vidi navode u vezi s židovskim izvorima u Longenecker, *Galatians*, str. 110-112.

¹² Budući da je Abraham vjerovao 430 godina prije pune objave Tore na Sinaju on je i poslušao što mu je bilo zapovijedeno (Post 26,6).

1. Svi će narodi biti blagoslovljeni kroz Abrahama.
2. Oni će biti nazvani "djecom Abrahamovom".
3. Ali je Abraham postao pravedan jer je vjerovao Bogu, "stoga blagoslov s Abrahamom, vjernikom, postižu oni koji vjeruju" (Gal 3,9).

Osnovna je razlika između Pavla i judaista bila u definiranju riječi *pistis* (vjera). Za Pavla vjera nije dobro djelo s pomoću kojega je Abraham spašen. Radije, bio je to odnos povjerenja koji je temelj istinske poslušnosti. Budući da je već utvrdio učenje o opravdanju vjerom, Pavao je spreman objasniti zašto nije moguće opravdati se držanjem zakona.

Prokletstvo zakona (3,10-14)

(10) Doista, koji su god od djela Zakona, pod prokletstvom su. Ta pisano je: *Proklet tko se god ne drži i tko ne vrši svega što je napisano u Knjizi Zakona*. (11) Ada se pred Bogom nitko ne opravdava Zakonom, očito je jer: *Pravednik će od vjere živjeti*. (12) Zakon pak nije od vjere, nego veli: *Tko ga vrši, u njemu će naći život*. (13) Krist nas otkupi od prokletstva Zakona, postavši za nas prokletstvom - jer je pisano: *Proklet je tko god visi na drvetu* - (14) da u Kristu Isusu na pogane dođe blagoslov Abrahamov: da Obećanje, Duha, primimo po vjeri. (*Duda, Fućak*)

Drugi dio Pavlova argumenta iz spisa Staroga zavjeta počinje veznikom *gar*, što upućuje na zaključak da reci 10-14 objašnjavaju prethodnu misao.

U ovih pet redaka Pavao citira četiri važna starozavjetna teksta, od kojih su judaisti upotrebljavali tri pri dokazivanju svojih učenja (Pnz 27,26; Hab 2,4; Lev 18,5). Četvrti je citat dio rano židovskog i kršćanskog priznanja vjere (Pnz 21,23). Riječ *katara* je upotrebljen pet puta, tri puta kao imenica i dva puta kao pridjev s prijedlogom *epi*, *epikataratos*, što znači "pod prokletstvom".¹³

Svoju tvrdnju da je nemoguće opravdati se zakonom Pavao zasniva na sljedećim trima dokazima:

1. Zakon zahtijeva savršenstvo i potpunu poslušnost. Pavao je citirao iz Ponovljenih zakona 27,26 posljednje od dvanaest pro-

¹³ Ideja osude nikada nije svijetla perspektiva; stoga neki komentatori ističu razliku između osude "zakona" i osude "Božje" (Stamm, Burton). Međutim čini se da Boice ispravno tvrdi kako se jedno od drugoga ne može odvojiti, jer je "Božji zakon izraz njegova karaktera i volje a izostanak vršenja zakona stavlja čovjeka pod Božju osudu" (Boice, *Galatians*, str. 459).

kletstava što su ih na brdu Ebal izrekli Leviti na Izraelovom godišnjem obnavljanju Mojsijeva zavjeta.¹⁴ Nema sumnje judaisti bi često čitali ovaj starozavjetni tekst Galaćanima. Teorijski se čini da Pavao implicira kako se pravednost može steći držanjem zakona: "Tko vrši ove zapovijedi, živjet će po njima" (Gal 3,12; i Lev 18,5). Ali svaki neuspjeh da se zakon poslušava u cijelosti, bez obzira kako bio malen, donosi osudu.

2. Nitko nije opravdan zakonom, jer Pismo jasno svjedoči: "Pravednik će živjeti od vjere." Pavao citira dobro poznati tekst iz Hab 2,4. Jedan od 'urođenih' problema u vezi s ovim tekstom jest tumačenje riječi *pravednik*, koja se ponekad razumijeva samo u forensičnom smislu. To znači da je pravednik čovjek kojeg se samo *smatra* pravednim, kojemu se pravda uračunava. F. F. Bruce drži da je "opravdanje vjerom za Pavla tako usko vezano uz istinski život da dva pojma -- 'pravednost' i 'život'-- mogu se upotrebljavati naizmjenično".¹⁵

3. Opravdanje vjerom i opravdanje zakonom su dva uzajamno isključiva načela. Zakon donosi osudu, dok vjera ujedinjuje vjernika s Kristom i Svetim Duhom. Kad čovjek vjeruje u Krista, nije pod osudom - dakle nalazi se izvan dosega zakona. Krist otkupljuje grešnika od potraživanja zakona. Riječ *eksēgorasen* znači "iskupiti od ropstva" plaćanjem cijene otkupa. Ovo je zapravo kontekst 13. retka: "Krist nas je otkupio od prokletstva Zakona postavši mjesto nas proklet..."

Pavlov posljednji starozavjetni citat uzet je iz Ponovljenih zakona 21,23. "Proklet je tko god visi na drvetu!" Ova misao opisuje najtežu kaznu za najteži grijeh. Tijelo se obično nije ostavljalo na križu preko noći, međutim ponekad mrtva tijela kriminalaca i neprijatelja visjela bi i dulje kao stroga odmazda ili javna opomena.¹⁶ Osuda koja je pripisana Kristu bila je naša. Upravo zbog te činjenice Kristovu smrt na križu nije 'stroga odmazda', već milosrdni dar; u njegovu slučaju 'javna je opomena' vječni poticaj k ljubavi Božjoj.

Ovaj ulomak Pavao završava duplim *hina* (da bi), izrazom što najavljuje dvojaku svrhu Kristova otkupljenja ili primanja na

¹⁴ Longenecker, *Galatians*, str. 117.

¹⁵ Bruce, *Commentary on Galatians*, str. 162.

¹⁶ Longenecker, *Galatians*, str. 122.

sebe prokletstva svih grješnika. Prva je svrha u tome što kroz Isusa Krista Abrahamov blagoslov (ili u ovome kontekstu "opravdanje") postaje baštinom i pogana. Druga je svrha Kristova otkupljenja što i Židovi i pogani primaju obećanje Svetoga Duha na isti način - vjerom.

"Obećanje" (*epaggelian*) je pojam kojim Pavao završava raspravu o pravednosti bez zakona i ujedno najavljuje raspravu o jedino ispravnom mjestu zakona u čovjekovom duhovnom iskustvu. U sljedećem tekstu Gl 3,15-4,31 "evanđelje" i "blagoslov" su sinonimi "obećanju", a obećanje ne ukida zakon.

SUMMARY:

Righteousness Apart from the Law According to Gal. 3:1-14.

Based on their earlier experience, the Galatians must make a clear distinction between three sets of opposing concepts: (1) works and hearing, (2) law and faith, and (3) spirit and flesh. The Judaizers claimed that Abraham's faith was a kind of a good work or obedience that saved him. According to Paul, faith was not a good work by which one could be saved, but a relationship of trust which was the basis of his obedience. Paul makes three points showing that it is impossible to be justified by the law: (1) theoretically justification could come by keeping the law, Paul seems to imply by Lev 18:5, but absolute obedience is impossible; (2) the Scripture affirms that "the righteous will live by faith" (Hab 2:4); and (3) justification by faith and justification by law are two mutually exclusive principles. The law brings curse, while faith unites us with Christ and the Spirit.